

Sense of Belonging to Dormitory; The Case Study of Girls in Public Universities of Tehran

Zohreh Anvari¹

Received: Oct. 24, 2017; Accepted: Mar. 04, 2018

Extended Abstract

Dormitory is a semi-public area in which residents with the same age involve in intercultural interactions. These interactions can positively or negatively impact on the student's life and make an independent personality or a dependent one, in the future decisions. The main goal of this article firstly is to draw the picture of the dormitory life. Through this picture we are concerning about the girl's sense of belonging in the dormitory. The sense of belonging is important because it is the result of desirable living conditions and it influences on trying to improve that conditions. Important factor like security, privacy, positive interaction with others (roommates and dorm official) and the dormitory rules form the sense of belonging. We investigate these factors through studying 60 life story of girl's students that live at the dormitory of the universities of Tehran, Tarbiat Modares, Alzahra and Shahid Beheshti. Finally, our results show the sense of belonging in the dormitory is weak because of the lack of privacy, limiting rules and disagreement with roommates and the with dorm officials. Factors such as educational level, cultural differences and differences on the primary socialization of residents, age differences, individual characteristics and ethnicity are the most important factors affecting on the sense of belonging in the dormitory.

Keywords: Girl's dormitory, sense of belonging, privacy

1. Assistant Professor of Anthropology, Anthropology Department, Faculty of Social Science, Tehran University, Tehran, Iran.

✉ Z.anvari@ut.ac.ir

INTRODUCTION

Dormitory life is a part of student life that can have positive or negative impact on them at the future. Our goal in this research, firstly is presenting a thick description of such life among the girl students of Tehran universities. Our main question is, if girl students have a strong the sense of belonging in their dormitory, their room and their roommates? The sense of belonging is important because on one hand, it is the result of the proper living conditions, and on the other hand, it cause students to try to improve their conditions.

PURPOSE

We want to give university planners a real account of the girl's students living in dormitories. This account will help planners to make dormitory conditions better.

METHODOLOGY

In this research we used the life story method that is a qualitative method. We asked each individual to tell us about her life in dormitory from the first day of her entrance to the dormitory until now. We asked them also to describe their dormitory and tell us what happens on holiday and one day in week in their lives in dormitory. We studied 60 life stories of girl's students that live in a dormitory of the universities of Tehran, Tarbiat Modares, Alzahra and Shahid Beheshti.

In order to finding out which conditions and which persons play the main role in forming the sense of belonging in the dormitory, technics of "event analysis" and "character analysis" are used for analyzing data.

RESULT

The results show that the sense of belonging in the dormitory depends on the human, spatial and temporal factors. The human factors form in relation between the individual, their roommates and the dorm authorities. The field of study, the educational level, cultural differences, the type of primary socializations, age differences, individual characteristics (inward or outward character for instance) and ethnicity are important factors in the relationship and interaction between residents of a room. Our results show dissatisfaction in relations between the authorities and residents of dormitory because of the failure to meet each other's expectations.

Spatial factors are the other determinant of the sense of belonging. In this regard, there are two kinds of dormitory: suite residence and corridor residence. The satisfaction from the suit residence is more than corridor residences. Also the existence of a backyard in the dormitory can significantly increase the residents' satisfaction because they can have some privet times there.

DISCUSSION

The sense of belonging will be reduced by decreasing the privacy of person, the bad relationship with roommates and authorities and the limitation rules like the rule relating to controlling arrival and departure times for girls. Dormitory is one of the spaces of universities that should help the students in educating without stress and tension. Our investigation shows that the student's satisfaction of the dormitory is weak and they have not the same sense of belonging as their home. Despite all difficulties about living in a dormitory, most girls don't like to go back to their paternal home because of the independency that they have in Tehran and in this style of life in comparison with their life in their cities and among their families.

CONCLUSION

Dormitories are one of the university spaces that can help to improve the education and training goals. Dormitories in Tehran help the students to increasing their connection and sociability but they are not good places for increasing education effectiveness for all of them because of the stresses and tensions.

NOVELTY

This article is one of the first researches conducted by qualitative method about dormitory problems. Working about girl's dormitories and entering into the dormitory was very difficult for researchers and we give help the students that inhabits there for finding our data. The results of this research can apply for improvement girl's dormitory lives.

Iran Cultural Research

Abstract

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

BIBLIOGRAPHY

- Alamdari, M., Eshrati, P., & Dulabi, P. (2015). Zaminesāzi-ye pāydāri-ye ejtemā'i-ye xābgāh-e dānešjuyi bā ruykard-e ravānšenāsi-ye mohit (Mehvar-e mardom va pāydāri-ye ejtemā'i) [Constructing the sustainability of student dormitory with the environmental psychology approach]. *The First Conference in Architecture and Urban in Iran*, Shiraz, Institute of Science and Technology of Hakim Orfi.
- Altman, I. (2003). Mohit va raftār-e ejtemā'i: Xalvat, fazā-ye šaxsi, qalamrow va ezdehām [The environment and social behavior: privacy, personal space, territory, crowding] (A. Namazian, Trans.). Tehran, Iran: Shahid Beheshti University Press. (Original work published 1975)
- Altman, I., & Low, S. M. (Eds.). (1992). *Place attachment*. Springer, Boston, MA. doi: 10.1007/978-1-4684-8753-4
- Azade, M. A., & Moshtaghian, M. (2013). Došvārihā-ye bāzgašt be mabda'-e mohājerat: Jodāi-ye farhangi, tard va behzisti [Difficulties in returning to the origin of immigration: Cultural separation, exclusion and well-being (A survey of male or female students living in dormitories at the University of Tehran and Lazareh)]. *Journal of Social Problems of Iran*, 6(1), 37-60. doi: 10.18869/acadpub.jspi.6.1.37
- Behzad Behbahani A., Ali Abadi, M., Samani, S., & Pournaderi, H. (2011). Tarrāhi-ye xābgāhhā-ye jadid bar asās-e tarjihāt-e dānešjuyān dar ab'ād-e me'māri va ravānšenāsi-ye mohiti [Designing new residence halls based on the university students' architectural and psychological preferences]. *Journal of the Iranian Psychological Association*, 6(1), 59-68.
- Ebrahim Abadi, H., Kazemi, A., Sedighian Bidgoli, A., Asghari, F., Nejati Hosseini, S. M., Samim, R., Rahmani, J., & Habibpour, K. (2017). *Motāle'āt-e farhangi va ejtemā'i-ye kelās-e dars-e dānešgāhi* [Culture and social studies of classroom in university]. Tehran, Iran: Institute of Social and Cultural Studies of Ministry of Science and Technology.
- Harland, R. (2009). *Darāmadi tārixi bar nazariye-ye adabi az Plato ta Barthes* [Literary theory from Plato to Barthes] (A. Masoumi, & Sh. Jorkesh, Trans.). Trehran, Iran: Češme. (Original work published 1999)
- Heidari, A. A., & Abdipoor, Z. (2015). Arzyābi-ye naqš-e xalvat dar erteqā-ye delbastegi be makān dar xābgāhhā-ye dānešjuyi [To evaluate the role of privacy in promoting place attachment in student dormitories]. *Journal of Beautiful Arts - Architecture and Urbanism*, 20(4), 73-86. doi: 10.22059/JFAUP.2016.59674
- Heidari, A. A., Motalebi, Gh., & Nekoeimehr, F. (2014). Barresi-ye nahve-ye ertebāt-e miyān-e Dow mafhum-e hes-e makān va delbastegi-ye be makān dar xābgāh-e dānešjuyān [Finding relationship between sense of place and place attachment in student dormitory]. *Journal of Fine Arts*, 19(1), 15-22. doi: 10.22059/JFAUP.2014.55372

- Jahangiri, J., Aboutorabi Zarchi, F., Tanha, F., & Aboutorabi Zarchi, H. (2012). Barresi-ye rābete-ye beyn-e rezāyat az zendegi-ye xābgāhi va az xodbigānegi-ye dānešjuyān-e doxtar-e xābgāhi (Motāle'e-ye mowredi: Isfahan University) [Investigation of relationship between satisfaction with dormitory life and self- alienation among girl students (Case study: Isfahan University)]. *Journal of Women in Culture and Arts*, 4(4), 89-106. doi: 10.22059/JWICA.2012.29141
- Jorgensen, B. S., & Stedman, R. C. (2001). Sense of place as an attitude: Lakeshore owners attitudes toward their properties. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 233-248. doi: 10.1006/jevp.2001.0226
- Low, S. M. (1992). Symbolic ties that bind. *Place Attachment*, 165-185. doi: 10.1007/978-1-4684-8753-4_8
- Low, S. M., & Altman, I. (1992). Place attachment. *Place Attachment*, 1-12. doi: 10.1007/978-1-4684-8753-4_1
- Miahi, M., & Rahayi, O. (2013). Tahlil-e ta'sir-e hes-e makān dar balā bordan-e keyfiyat-e zendegi dar xābgāh [Analysis of the impact of the sense of place on raising the quality of life in the dormitory]. *Hamāyeš-e Me'māri-ye Pāydar va Towse'e-ye Šahri/Conference of Sustainable Architecture and Urban Development*.
- Niazi, Sh., & Baba Safari, A. A. (2011). Tahlil-e sāxtāri-ye dāstān-e "Nal and Daman" Feizi Dakani [Structural analysis of Feizi Dakani, "Nal and Daman"]. *Journal of Literary Criticism*, 4(14), 187-217.
- Okhovat, A. (1992). *Dastur-e zabān-e dāstān* [Story grammar]. Isfahan: Našr-e Fardā.
- Parvin, S. (2017). Čālešhā-ye zendegi-ye dānešjuyi dar xābgāhhā-ye xodgardān dar šahr-e Tehran (Bā ta'kid bar āsibhā-ye ejtemā'i [Challenges of student life in self-governing dormitories in Tehran]. *Iranian Journal of Social Problems*, 7(2), 311-338. doi: 10.22059/IJSP.2016.63800
- Rapoport, A. (1967). Escape from paradox. *Scientific American*, 217(1), 50-56. doi: 10.1038/scientificamerican0767-50
- Relph, E. (1976). Place and placelessness. Pion, London. doi: 10.4135/9781446213742.n6
- Reza Soltani, P., Ghanbari Khanghah, A., & Moridi, M. (2014). Moqāyese-ye keyfiyat-e zendegi-ye mobtani bar salāmat dar dānešjuyān-e xābgāhi va gheyr-e xābgāhi [Comparison of health related quality of life in dormitory and non-dormitory students]. *Journal of Holistic Nursing and Midwifery*, 24(74), 38-45.
- Saidi, A. A., & Esmailzade, Kh. (2010). Barresi-ye masā'el va moškelāt-e xābgāhhā-ye dānešjuyān-e doxtar-e dānešgāhhā-ye dowlati dar šahr-e Tehran [Studying the problems and problems of student dormitories in government universities in Tehran]. *Journal of Women and Health*, 1(1), 43-88.
- Seamon, D., & Sowers, J. (1976). Place and placelessness in Key Texts in Human Geography, SAGE Publications Ltd. 43-52. doi: 10.4135/9781446213742.n6

Iran Cultural Research

Abstract

- Shakeri Eski, Sh., & Litkouhi, S. (2015). Extelâfât-e farhangi âmeli ta'sirgozâr bar tarjihât-e mohiti-ye dānešjuyān nesbat be fazâ-ye xābgāh (Nemune-ye mowredi, Iran va Cyprus) [Cultural differences affect the student's preferences toward dormitory space (Case study, Iran and Cyprus)]. *Journal of Iranian Architecture and Urban Planning*, 8, 1-11.
- Sommer, R. (1963). Personal space. In *Encyclopedia of Human Relationships*. doi: 10.4135/9781412958479.n396
- Stedman, R. C. (2003). Sense of place and forest science: Toward a program of quantitative research. *Forest Science*, 49, 1-8.
- Tavasoli, Gh. A. (1997). Nazariyehâ-ye jâme'ešenâsi [The social theory] (4th ed.). Tehran, Iran: Samt.
- Toolan, M. J. (2014). Revâyatšenâsi: Darâmedi zabânšenâxti - enteqâdi [Narrative: A critical linguistic introduction] (S. F. Alavi, & F. Nemati, Trans.). Tehran, Iran: Samt Publication.
- Zaer, L., & Qaed Mohammadi, M. J. (2012). Moškelât-e ejtemâ'i tahsili-ye dānešjuyān-e doxtar (18-29 sâle) sāken-e xābgāh-e dānešgāhhâ-ye âzād-e Eslâmi-ye mantaqe-ye 12 az did-e xod-e dānešjuyān [Socio-educational problems of girls students (18-29 years old) living in dorms of Azad universities]. *Journal of Sociology Research*, 6(18), 179-208

حس تعلق به خوابگاه؛

مطالعه موردی دختران دانشگاه‌های دولتی شهر تهران*

زهره انواری^۱

دریافت: ۱۳۹۶/۰۸/۰۱ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۲/۱۳

چکیده

خوابگاه، عرصه‌ای نیمه‌عمومی است که در آن عده‌ای از همسالان درگیر تعاملات بین‌فرهنگی می‌شوند. این تعاملات می‌تواند تأثیر مثبت یا منفی‌ای بر زندگی فرد بگذارد و از او در برابر تصمیم‌گیری‌های زندگی اجتماعی‌اش، فردی مستقل یا منفعل بسازد. هدف اصلی این مقاله به‌تصویر کشیدن زندگی خوابگاهی است. پرسش ما این است که آیا دانشجویان دختر، به خوابگاه حس تعلق دارند؟ حس تعلق از این نظر اهمیت دارد که از یک‌سو شرایط مناسب باعث ایجاد این حس می‌شود و از سوی دیگر، در صورت وجود حس تعلق به یک مکان، فرد برای بهبود وضعیت آن تلاش خواهد کرد. عوامل مهمی از جمله امنیت، حریم خصوصی فرد، تعامل مثبت با دیگران مهم (هم‌اتاقی‌ها و مسئولان خوابگاه)، و قوانین، در شکل‌گیری حس تعلق مؤثر هستند. در این مقاله از طریق روش داستان زندگی با ۶۰ دانشجوی دختر ساکن خوابگاه‌های دانشگاه‌های تهران، تربیت مدرس، الزهرا، و شهید بهشتی در تمام مقاطع تحصیلی مصاحبه کرده‌ایم. عوامل انسانی، مکانی، و زمانی در شکل‌گیری حس تعلق در خوابگاه مؤثر هستند. عوامل مهمی از جمله رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، فرهنگ، و نوع جامعه‌پذیری افراد، سن، ویژگی‌های فردی مانند درون‌گرا و برون‌گرا بودن فرد و به میزان بسیار اندکی قومیت، بر شکل‌گیری این حس تأثیر می‌گذارند. همچنین، بررسی‌های ما نشان می‌دهد که به‌دلیل نداشتن حریم خصوصی، مشکل در ایجاد و برقراری ارتباط با مسئولان و هم‌اتاقی‌ها، و محدودیت‌های ناشی از قوانین خوابگاه، حس تعلق به خوابگاه در بسیاری از دانشجویان پایین است. در پایان، راهکارهایی برای بهبود شرایط زندگی در خوابگاه ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: خوابگاه دختران، حس تعلق، حریم خصوصی

* این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی‌ای است که با سفارش و حمایت پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم انجام شده است.

داوران این مقاله: حسین ابراهیم آبادی (دانشیار روان‌شناسی تربیتی پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی)؛ و رضا صمیم (استادیار جامعه‌شناسی پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی).

۱. استادیار انسان‌شناسی، گروه مردم‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

z.anvari@ut.ac.ir ✉

ورود به دانشگاه، یکی از مقاطع حساس زندگی است که غالباً با تغییرات زیادی در روابط اجتماعی همراه است. یکی از این تغییرات، انتظارات و نقش‌های جدیدی است که هم‌زمان با ورود به دانشگاه در دانشجویان شکل می‌گیرد (سلطانی و دیگران، ۱۳۹۳، ۳۸). این شرایط برای دانشجویانی که از خانواده جدا شده و مجبورند در شهری غیربومی و در خوابگاه زندگی کنند، دوچندان است. خوابگاه دانشجویی می‌تواند نقش مهمی در ایجاد احساس امنیت در دانشجویان غیربومی داشته باشد. بی‌تردید، حس امنیت ناشی از داشتن سرپناه در هنگام دوری از خانواده در موفقیت دانشجویان در ادامه تحصیل بسیار مؤثر است. به همین دلیل خوابگاه دانشجویان جایگاه ویژه‌ای را در نظام آموزش عالی به خود اختصاص داده است (سعیدی و اسماعیل‌زاده، ۱۳۸۹، ۴۴)؛ بنابراین، موضوع خوابگاه دانشجویی به‌عنوان یکی از دغدغه‌های دانشجویان در سیاست‌گذاری مسئولان دانشگاه، اهمیت فراوانی دارد. این موضوع برای دانشجویان دختر، دارای اهمیت متفاوتی است، زیرا جامعه و خانواده در مورد این قشر حساسیت بیشتری دارند؛ تاجایی که اگر امکان اسکان در خوابگاه وجود نداشته باشد، بسیاری از خانواده‌ها با ادامه تحصیل دخترانشان در رشته و شهر مورد نظر مخالفت می‌کنند.

از سوی دیگر، خوابگاه، عرصه‌ای نیمه‌عمومی است که در آن عده‌ای از همسالان، درگیر تعاملات بین‌فرهنگی، و برخوردهای قومیتی می‌شوند. این تعاملات می‌تواند تأثیر مثبت یا منفی‌ای بر زندگی فرد داشته باشد و از او در برابر تصمیم‌گیری‌های زندگی اجتماعی‌اش، فردی مستقل یا منفعل بسازد. خوابگاه، ادامه فضای دانشگاه است که در آن فرد، تحت تعلیم و تأثیر است. انتقال فرهنگ، جامعه‌پذیری، افزایش تخصص و مهارت، پرورش و رشد شخصی افراد، مواردی هستند که افراد در تعاملات خود در این فضا می‌توانند کسب کنند (جهانگیری و دیگران، ۱۳۹۱، ۹۰). درنهایت، زندگی خوابگاهی با همه مسائل خود، برشی از زندگی دانشجو است. خاطره این داستان‌های هرچند کوچک ممکن است سال‌ها در ذهن بماند و تأثیرهایی بر زندگی آینده فرد داشته باشد. این تأثیرات می‌تواند مثبت یا منفی باشد. هدف اصلی ما در این مقاله، به تصویر کشیدن زندگی خوابگاهی است و پرسش ما این است که آیا دانشجویان دختر، به خوابگاه، اتاق، و هم‌اتاقی‌هایشان احساس تعلق دارند؟ حس تعلق از این نظر اهمیت دارد که از یک سو شرایط مناسب باعث ایجاد چنین حسی می‌شود و از سوی دیگر،

در صورت وجود حس تعلق به یک مکان، فرد برای بهبود وضعیت آن تلاش خواهد کرد. عوامل مهمی از جمله امنیت، حریم خصوصی فرد، تعامل مثبت با دیگران مهم (هم‌اتاقی‌ها و مسئولان خوابگاه) و قوانین، در شکل‌گیری حس تعلق مؤثرند که در این مقاله به بررسی این عوامل پرداخته‌ایم. در نهایت، با پاسخ به این پرسش و ارائه راهکارهایی کاربردی می‌خواهیم روایتی تا حد ممکن واقعی از زندگی خوابگاهی دختران را در اختیار برنامه‌ریزان و مسئولان آموزش عالی قرار دهیم تا به کمک آن بتوانند محیطی سالم‌تر و با آرامش بیشتر برای دانشجویان فراهم کنند. این برنامه‌ها می‌توانند ابعاد مثبت زندگی خوابگاهی را تقویت کنند و از ابعاد منفی آن بکاهند.

۱. چارچوب نظری و پیشینه پژوهش

به نظر می‌دهد، کنش فردی، همواره در یک زمینه اجتماعی رخ می‌دهد، یعنی چگونگی رفتار خود و کم‌وکیف رابطه با دیگران، حاصل فضای ارزشی گروه‌هایی است که شخص در درون آن‌ها به گونه‌ای عضویت پیدا کرده است (توسلی، ۱۳۷۶، ۱۹۱)؛ بنابراین، در این راستا سازگاری یا عدم سازگاری رفتار شخص باید با توجه به گروه‌هایی ارزیابی شود که وی وامدار آن‌ها است. جورج هومنز، مسئله سازگاری افراد در گروه را مطرح کرده و بر این نظر است که به‌طور کلی افراد با جایگاه متوسط، بیشترین میزان سازگاری را نشان می‌دهند و اعضای مرتبه‌های بالا یا پایین در گروه‌ها سازگاری کمتری با گروه دارند (توسلی، ۱۳۷۶، ۴۱۴). به هر حال هرچقدر فرد، احترام به خود را در گروه در مرتبه بالاتری بیابد، تمایل بیشتری به ارزش‌های گروهی پیدا می‌کند. دورکیم نیز در نظریه انسجام اجتماعی خود، مشکل اصلی جوامع جدید را رابطه فرد با جامعه می‌داند؛ مشکلی که از اضمحلال پایداری اجتماعی و ضعف پیوندهای موجود نشئت می‌گیرد. دورکیم بر این نظر است که هنگامی که یگانگی اجتماعی ضعیف باشد، افراد از حمایت اجتماعی بی‌بهره‌اند و به دنبال آن روابط اجتماعی نیز ضعیف شده و افراد، منابع حمایتی را که می‌توانستند از طریق گستره روابط اجتماعی و تعامل با دیگران به دست آورند، از دست می‌دهند.

محیط، مفهومی پیچیده و مرکب است که ابعاد مختلفی دارد. داده‌های فضایی، جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی، فیزیکی، معماری، نمادی، جغرافیایی، تاریخی، و زیستی از ابعاد مهم محیط به‌شمار می‌آیند. رفتار و تجربه‌های انسان را نمی‌توان بدون توجه به شرایط محیطی و

به طور جداگانه بررسی کرد (بهزاد بهبهانی، ۱۳۹۰، ۶۰). از نظر یورگنسن و استدمن^۱ (۲۰۰۱، ۲۳۷)، هویت مکانی، پیوند مکانی، دل‌بستگی محیطی، و وابستگی محیطی از عمده‌ترین عواملی هستند که سبب دل‌بستگی مکانی در افراد می‌شوند.

محیط، علاوه بر عناصر کالبدی، در بردارنده پیام‌ها، معانی، و رمزهایی است که مردم بر اساس نقش‌ها، توقعات، و انگیزه‌های خود آن‌ها را ادراک و رمزگشایی می‌کنند و در مورد آن به قضاوت می‌پردازند. این حس کلی که پس از ادراک و قضاوت در مورد محیطی خاص در فرد به وجود می‌آید، «حس مکان» نامیده می‌شود که باعث هماهنگی فرد و محیط، بهره‌برداری بهتر از آن، رضایت استفاده‌کنندگان و در نهایت، احساس تعلق به آن مکان و تداوم حضور در آن می‌شود (رلف^۲، ۱۹۷۶، ۵۵). لاو و آلتمن^۳ (۱۹۹۲، ۱۶۸) بر این نظرند که تعلق به مکان، چیزی بیش از تجربه عاطفی و شناختی مکان بوده و عقاید فرهنگی مرتبط‌کننده افراد با مکان را نیز دربر می‌گیرد. وی همچنین معتقد است که این ارتباط در طول زندگی اتفاق می‌افتد و تجربه بلندمدت از مکان می‌تواند به چنین ارتباطی منجر شود؛ بنابراین، از نظر لاو و آلتمن، «مکان، فضایی است که طی یک فرایند فرهنگی، فردی، و گروهی، معنادار می‌شود». در واقع، افراد بر اساس تجربه و حس خود و همچنین، ارتباطی که با دیگران برقرار می‌کنند، به فضا معنا می‌دهند (حیدری و همکاران، ۱۳۹۳، ۱۶). استدمن (۲۰۰۳، ۷۲) بر این نظر است که شکل‌گیری مکان، فرایندی اجتماعی و برگرفته از ارتباطات اجتماعی و فعالیت‌های درون آن است؛ بنابراین، با توجه به اینکه معانی، اجزا، و فعالیت‌ها در مکان کالبدی تجسم می‌یابند و به وسیله شناخت انسان خلق می‌شوند، درک اینکه چگونه چنین معانی‌ای برای افراد ایجاد می‌شوند، حائز اهمیت است، و در نهایت می‌توان گفت، حس مکان را نمی‌توان بدون تعامل انسان با آنچه در جریان زندگی روزمره اتفاق می‌افتد، تعیین کرد (حیدری و همکاران، ۱۳۹۳، ۱۸). بین میزان دل‌بستگی فرد به مکان و توجه او به مکان، ارتباط مستقیمی وجود دارد (لاو و آلتمن، ۱۹۹۲؛ رلف، ۱۹۷۶). حیدری و همکاران (۱۳۹۳) عوامل مؤثر بر شکل‌گیری دل‌بستگی به مکان را به موارد زیر دسته‌بندی می‌کنند: عوامل کالبدی، عوامل اجتماعی، عوامل فرهنگی، عوامل فردی، خاطرات و تجارب، رضایت‌مندی از مکان، عوامل فعالیت‌ی و عامل زمان.

1. Jorgenson and Stedman
2. Relph
3. Low and Altman

می‌حی و همکارانش (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «تحلیل تأثیر حس مکان در بالا بردن کیفیت زندگی در خوابگاه» این پرسش را مطرح کرده‌اند که چگونه می‌توان خوابگاه را به مکانی تبدیل کرد که دانشجویان آن را مانند خانه دوم خود بپذیرند و به آن احساس تعلق داشته باشند؟ نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که امنیت، یکی از عواملی است که باعث می‌شود فرد به مکانی که در آن ساکن است، احساس تعلق داشته باشد.

علاوه بر داشتن امنیت و حس تملک، داشتن خلوت و حریم خصوصی نیز در محیط خوابگاه به دانشجویان احساس تعلق خاطر می‌دهد. از نظر آلتمن (۱۳۸۲، ۳۳-۳۲)، خلوت، فرایند تنظیم مرز میان افراد است و چگونگی تعامل فرد با دیگران را مشخص می‌کند. فرد یا گروه، گاه برای دیگران راه می‌گشایند و گاهی نیز راه را بر محیط بیرون می‌بندند و هرگونه تماسی را با دنیای بیرون قطع می‌کنند. دو جنبه مهم این مقوله، «خلوت مطلوب» و «خلوت کسب‌شده» است. خلوت مطلوب، میزان آرمانی تعامل با دیگران، و خلوت کسب‌شده، میزان واقعی تعامل با دیگران است. حالت بهینه خلوت هنگامی به وجود می‌آید که این دو میزان با هم برابر باشند، اما اگر خلوت کسب‌شده، کمتر یا بیشتر از خلوت مطلوب باشد، حالت تعادلی فرد از بین می‌رود. براساس تعریف سامر (۱۹۶۳)، منظور از فضای شخصی، محدوده‌ای است پیرامون جسم فرد که با مرزی نادیدنی مشخص می‌شود و کسی نباید به درون آن وارد شود (حیدری و عبدی‌پور، ۱۳۹۴، ۷۶). آلتمن (۱۳۸۲، ۳۳-۳۲) بر این نظر است که فضای شخصی، الزاماً مدور نیست و در همه جهتها به یک اندازه گسترش نمی‌یابد. در واقع، فضای شخصی تفکیک یا مرزی نامرئی میان خود و دیگران است. فرد هر جا که برود، فضای شخصی‌اش را با خود می‌برد؛ بنابراین، می‌توان گفت که فضای شخصی، محیطی است که در آن درجات و شکل‌های گوناگونی از تماس اجتماعی امکان برقراری پیدا می‌کنند (حیدری و عبدی‌پور، ۱۳۹۴، ۷۶). راپاپورت^۱ (۱۹۶۷، ۵۳)، خلوت را توانایی کنترل تعاملات اجتماعی، حق انتخاب، و امکان تعامل اجتماعی دلخواه برای فرد تعریف می‌کند. با این حال، خلوت نباید به گوشه‌گیری و تمایل به انزوا منجر شود. همچنین، با اینکه داشتن حریم شخصی، مفهومی جهان‌شمول است، اما در فرهنگ‌های مختلف، سازوکارهای رفتاری متفاوتی برای تنظیم آن به کار می‌رود (آلتمن، ۱۳۸۲، ۵۰-۳۹).

خوابگاه، یکی از مکان‌های متعلق به فضای دانشگاه است که دانشجویان غیربومی در آن ساکن هستند؛ بنابراین، باید به خوابگاه به‌عنوان زیرمجموعه‌ای از یک مکان بزرگ‌تر بنگریم که دارای اهداف تعلیم و تربیتی است. تعلیم و تربیت منحصر به فضای کلاس نیست و آموزش در ادامه کلاس درس در مکان‌های خارج از کلاس از جمله خوابگاه می‌تواند مؤثر باشد و در صورتی که خوابگاه به‌عنوان سکونتگاه و مکانی که برای استراحت دانشجویان در نظر گرفته شده است مکانی آرام و بی‌دغدغه نباشد، می‌تواند تأثیرات منفی‌ای بر اهداف آموزشی و تعلیم و تربیتی داشته باشد و باعث افت تحصیلی و ایجاد ناهنجاری‌های اجتماعی شود. ابراهیم‌آبادی و همکارانش (۱۳۹۶، ۶۲) بر این نظرند که افزایش تراکم جمعیت دانشجویی می‌تواند پیامدهایی همچون گسترش مشکلات رفاهی، اجتماعی، روانی، و تربیتی و اختلال رفتاری و انحراف‌های اجتماعی در بین دانشجویان، به‌ویژه دانشجویان خوابگاهی، داشته باشد که در نهایت می‌تواند فرایندهای آموزشی و تربیتی آن در کلاس درس را به شدت تحت تأثیر قرار دهد.

حیدری و عبدی‌پور (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «ارزیابی نقش خلوت در ارتقای دلبستگی به مکان در خوابگاه‌های دانشجویی» به این نتیجه رسیده‌اند که در صورتی که خلوت مطلوب برای افراد ساکن در خوابگاه‌ها تأمین نشود و محیط کالبدی، قابلیت لازم را برای تأمین خلوت در اختیار ساکنان قرار ندهد، فرد، سازوکارهای مختلفی را برای دستیابی به خلوت مطلوب از خود بروز می‌دهد. این سازوکارها در سطوح مختلف کلامی، غیرکلامی، و رفتاری، نمود پیدا می‌کنند. نتایج کمی و نیز کیفی این پژوهش نشان می‌دهد که عواملی مانند تناسب بین روحیات فرد و هم‌اتاقی‌هایش، تناسب بین تراکم افراد و ابعاد فیزیکی فضا، وجود امکانات و فضاهای مختلف متناسب با عملکردهای مختلف در محیط خوابگاه و نیز انعطاف‌پذیری فضا، از جمله عواملی هستند که زمینه مناسب برای تأمین خلوت مطلوب را برای افراد فراهم می‌کنند.

شاکری اسکی و همکاران (۱۳۹۳)، در پژوهشی که تأثیر اختلاف فرهنگی بر تعریف حریم شخصی در دو گروه دانشجویان ایرانی و قبرسی را در خوابگاه مقایسه کرده‌اند، به این نتیجه دست یافته‌اند که تعریف حریم شخصی و میزان استقبال از فضای تعاملی می‌تواند به فرهنگ‌های مختلف وابسته باشد.

علمداری و دیگران (۱۳۹۴) نیز به این نتیجه دست یافته‌اند که با وجود میزان بالاتر

سرزندگی و روابط اجتماعی در خوابگاه‌های راهرویی، اکثر دانشجویان مورد مطالعه، خوابگاه سوییستی را ترجیح می‌دادند.

۲. روش پژوهش

در این پژوهش، روش کیفی به کار رفته است. برای رسیدن به این منظور از روش داستان زندگی استفاده کرده‌ایم و از هریک از نمونه‌ها خواستیم که داستان زندگی خود را از هنگام ورود به خوابگاه تاکنون شرح دهند و همچنین، یک روز در طول هفته و یک روز آخر هفته را توصیف کنند. تحلیل زندگی نامه (در اینجا تحلیل خاطره) در این مقاله به دو قسمت رخدادمحور و شخصیت‌محور تقسیم می‌شود:

۲-۱. تحلیل رخدادمحور در ساختار داستان

هر داستانی دارای سه مرحله اساسی است: آغاز، میان و پایان. پیرنگ حرکت داستان از آغاز به سمت پایان است؛ پس طرح داستان، مجموعه سازمان‌یافته وقایعی است که از آغاز تا پایان داستان رخ می‌دهد و وابستگی میان حوادث را به طور عقلانی تنظیم می‌کند. مجموعه این حوادث با رابطه علت و معلولی به هم پیوند خورده و با الگو و نقشه‌ای مرتب شده است (نیازی و باباصفری، ۱۳۹۰، ۱۹۵). پراپ^۱ بر این نظر است که هر داستانی با یک وضعیت ثابت شروع می‌شود، سپس این آرامش با یک نیروی برهم‌زننده به هم می‌خورد و به وضعیت نامتعادلی منجر می‌شود، و سرانجام، وضعیت نامتعادل دوباره تعادل اولیه خود را بازمی‌یابد (یا نمی‌یابد) (ایضاً). براساس این تعریف، طرح داستان با کنش‌های متفاوتی روبه‌رو است که ممکن است برهم‌زننده یا بازگرداننده تعادل به داستان باشند که می‌توان این کنش‌ها را به چهار دسته تقسیم کرد:

۱. کنش‌هایی که تعادل برهم‌خورده روایت را دوباره برقرار می‌کنند و به کنش‌های موفق

معروفند؛

۲. کنش‌هایی که تعادل روایت را بر هم می‌زنند و به کنش‌های ناموفق معروفند؛

۳. کنش‌هایی که سعی در برقراری تعادل دارند و اگر نتوانند، ناموفق هستند؛

۴. کنش‌هایی که سعی در بر هم زدن تعادل روایت دارند و اگر نتوانند، ناموفق خوانده می‌شوند.

می‌توان هر یک از شخصیت‌ها، اعم از انسانی یا غیرانسانی را در این چهار دسته جای داد (اخوت، ۱۳۷۱، ۲۲۸-۲۲۷).

دانشجویان پیش از ورود به خوابگاه در شرایط متعادلی در شهر خود و در کنار خانواده زندگی می‌کنند و پذیرش در دانشگاه در شهری دیگر، عامل برهم‌زننده این تعادل است. دانشجو با ورود به خوابگاه با زندگی نامتعادلی روبه‌رو می‌شود و سعی در برگرداندن این تعادل دارد. برگشتن به وضعیت تعادل، به شرایطی بستگی دارد که دانشجو با آن روبه‌رو است و مسائلی برای او ایجاد می‌کند که از دل خاطرات او می‌توان به آن‌ها دست یافت.

۲-۲. تحلیل شخصیت محور در ساختار داستان

در این قسمت از الگوی تحلیل روایت گرماس^۱ استفاده می‌کنیم. گرماس، شخصیت‌های داستان را به جای رخدادهای داستان، محور تحلیل قرار می‌دهد. براساس الگوی گرماس، قهرمان یا فاعل در پی رسیدن به هدفی است و مخالفان یا رقیب‌هایی مانعش می‌شوند. قهرمان با کمک یاریگران از پس مخالفان برنمی‌آید؛ تا اینکه یک ابریار دیگر، مداخله می‌کند و قهرمان به هدف می‌رسد. دریافت‌کننده، کسی است که پیروزی قهرمان در نهایت به نفع او خواهد بود (تولن، ۱۳۹۳، ۱۵۰). این نقش‌ها فراتر از شخصیت به معنای متداول آن هستند و ممکن است شخصیت‌های انسانی، جانوران، اشیاء، یا مکان‌ها به جای آن بنشینند (هارلند، ۱۳۹۳، ۳۹۱).

دانشجو به عنوان فاعل، دارای هدفی است که برای رسیدن به آن به دانشگاه و خوابگاه دانشجویی وارد می‌شود. در طول زندگی خوابگاهی با شخصیت‌هایی روبه‌رو می‌شود که بعضی نقش مثبت و بخشی نقش منفی در رسیدن او به هدفش بازی می‌کنند. در واقع، صحنه نزاعی شکل می‌گیرد که افرادی که با دانشجو رابطه دارند در آن نقش دارند و داستان زندگی او را شکل می‌دهند. از دل این صحنه است که می‌توان مسائل و مشکلات دانشجو و ارتباط این مسائل با شخصیت‌های داستان را به دست آورد و بررسی کرد.

۳. توصیف انواع خوابگاه دانشجویی و نمونه‌گیری در این پژوهش

نخستین خوابگاه دانشجویی در ایران متعلق به دانشگاه تهران است. این خوابگاه در تاریخ ۲۳ آذر ۱۳۲۴ در محل وسیعی واقع در خیابان امیرآباد شمالی (کارگر فعلی) با داشتن چند بنای

کوچک و ارزان قیمت به دانشگاه تهران تحویل داده شد و از ۵ بهمن همان سال پسران دانشجوی در آن ساکن شدند. نخستین خوابگاه دختران از سال ۱۳۴۳ با گنجایش ۵۲ نفر تأسیس شد و شروع به کار کرد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، ظرفیت خوابگاه‌ها رو به افزایش نهاد و پس از انقلاب فرهنگی و تغییر معیار گزینش و پذیرش از نقاط محروم کشور در سال ۱۳۶۷، موج متقاضیان خوابگاه، مسئولان را به چاره‌جویی واداشت. در سال ۱۳۶۷ پس از تشکیل ستاد اسکان دانشجویان در نخست‌وزیری و در نهایت، تصویب قانون بودجه، بانک‌ها مکلف به مشارکت در امر خوابگاه‌سازی شدند (زائر و قائد محمدی، ۱۳۹۱، ۱۸۳).

نسبت ۳۰/۵ درصدی دانشجویان دختر در سال‌های ۱۳۷۳ و ۱۳۷۴ با روندی کم‌وبیش افزایشی به ۴۹/۵ درصد در سال تحصیلی ۱۳۸۸ رسیده است. در این سال ۵۳ درصد دانشجویان ساکن خوابگاه‌های وزارت علوم را دختران تشکیل می‌دادند (آزاده و مشتاقیان، ۱۳۹۲، ۳۹). خوابگاه‌های دولتی معمولاً در مجتمع‌های متمرکز در نزدیکی دانشگاه‌ها قرار دارند. اغلب مجتمع‌های خوابگاهی دولتی برای اسکان دانشجویان ساخته شده‌اند.

دانشجویان برای اسکان در این خوابگاه‌ها مبلغ اندکی پرداخت می‌کنند. در سال‌های اخیر به دلیل افزایش تعداد دانشجویان غیربومی (۶۰ درصد تعداد کل دانشجویان کشور) و کم بودن تعداد خوابگاه‌های دولتی، وزارت علوم اقدام به واگذاری خوابگاه‌های دانشجویی به بخش خصوصی و غیردولتی یا به اصطلاح، برون‌سپاری بخشی از خوابگاه‌های دانشجویی در سطح شهرها کرده است (سعیدی و اسماعیل‌زاده، ۱۳۸۹؛ پروین، ۱۳۹۶). این خوابگاه‌ها، خوابگاه خصوصی یا خودگردان نامیده می‌شوند و دانشجویان نسبت به خوابگاه‌های دولتی برای اسکان در این خوابگاه‌ها پول بیشتری پرداخت می‌کنند. ساکنان خوابگاه‌های خودگردان، براساس قوانین هر دانشگاه، متفاوت هستند؛ به‌عنوان مثال، دانشگاه الزهرا دانشجویان ترم ۹ کارشناسی و دانشجویان ترم‌دو که اسکان موقت دارند را به خوابگاه خودگردان معرفی می‌کند. قوانین و محدودیت‌ها در این خوابگاه‌ها شبیه خوابگاه‌های دولتی است و امکانات تقریباً مشابه خوابگاه دولتی دارند. هرچند برخی از این خوابگاه‌ها به دلیل فرسوده بودن ساختمان، موقعیت شهری و تغییر کاربری از اداری به خوابگاه، وضعیت مناسبی ندارند (پروین، ۱۳۹۶، ۳۱۹).

علاوه بر خوابگاه‌های دولتی و غیردولتی (خودگردان) که زیر نظر وزارت علوم و دانشگاه‌های دولتی هستند، در سطح شهر تهران پانسیون‌های دانشجویی نیز وجود دارند که به شکل کاملاً

خصوصی اداره می‌شوند و قوانینشان شبیه خوابگاه‌های دولتی و خودگردان نیست. مجوز این پانسیون‌ها توسط اداره میراث فرهنگی و گردشگری صادر می‌شود؛ هرچند برخی از آنان دارای مجوز نیستند. در این مقاله به دلیل گستردگی ابعاد مورد بررسی در خوابگاه‌های دولتی، خودگردان، و پانسیون‌ها، تمرکز ما بر دانشجویان دختر ساکن خوابگاه‌های دولتی شهر تهران است. نمونه‌گیری براساس رشته تحصیلی و نوع دانشگاه بوده است؛ به گونه‌ای که تمام رشته‌های تحصیلی در نظر گرفته شده‌اند. دانشگاه تهران، دانشگاه تربیت مدرس، دانشگاه شهید بهشتی، و دانشگاه الزهرا از جمله دانشگاه‌های دولتی شهر تهران هستند که از تمام رشته‌ها دانشجوی می‌پذیرند و در نهایت از بین تمام دانشگاه‌های این شهر برای نمونه‌گیری انتخاب شده‌اند. از هر دانشگاه تعداد ۱۵ نفر از مقاطع تحصیلی مختلف انتخاب شدند و با آن‌ها مصاحبه کردیم.

۴. رفتار اجتماعی و روابط انسانی

۱-۴. رابطه با خانواده

دانشجویان خوابگاهی از طریق تلفن و فضای مجازی با خانواده خود در ارتباط هستند. میزان رفت‌وآمد آنان به خانه، به میزان مسافت بین شهر محل زندگی و تهران، وضعیت اقتصادی آنان، و بستر خانوادگی و میزان وابستگی به خانواده بستگی دارد. دانشجویان سال اولی، معمولاً بیشتر دلتنگ خانواده می‌شوند و بیشتر رفت‌وآمد می‌کنند. روی هم‌رفته دوری دانشجویان دختر خوابگاهی از خانواده باعث استقلال بیشتر آنان شده است. دانشجویان، این استقلال را دوست دارند و همین امر باعث شده است که در سال‌های بالاتر تحصیل، کمتر به خانه سر بزنند.

حداکثر سه بار در یک ترم پیش خانواده می‌رم؛ یکی به خاطر کارم و یکی هم به دلیل هزینه زیادی که برای من داره و خستگی راه (کارشناسی، تهران).

رفتار بچه‌ها و دلتنگی شون نه تنها روی خودشون تأثیر داره، روی بقیه هم تأثیر می‌ذاره؛ مثلاً یکی از بچه‌ها خیلی دلتنگی می‌کرد که اونقدر اومد و رفت و گفت من هم ته دلم یه جوروی شد؛ دلتنگ شدم، دلم می‌خواد برم اما فرصتش پیش نیومده (کارشناسی، بهشتی).

من که نمی‌رم، ترم به ترم، بوده تا عید نرفتم، ترجیح‌م به نرفتنه. من این سبک زندگی رو دوست دارم، چون استقلال طلب هستم (ارشد، الزهرا).

۲-۴. رابطه با هم‌اتاقی

هرچه تفاوت‌های افراد ساکن یک اتاق کمتر باشد، میزان مشکلات، کمتر و فضای اتاق، مطلوب‌تر است. تفاوت رشته تحصیلی افراد هم‌اتاقی باعث می‌شود که افراد نتوانند زمان‌بندی یکسانی برای انجام امور زندگی در اتاق داشته باشند؛ به‌عنوان مثال، سبک زندگی دانشجویان هنر، علوم انسانی، پزشکی، مهندسی، و حقوق با یکدیگر متفاوت است. دانشجویان هنر به دلیل داشتن کار عملی به فضای متفاوتی نیازمند هستند. دانشجویان مهندسی و حقوق بیشتر باید زمان خود را صرف مطالعه کنند. درحالی‌که برخی از رشته‌های علوم انسانی، نیازی به مطالعه زیاد در طول ترم ندارند، دانشجویان پزشکی دائم نیاز به فضایی برای مطالعه دارند.

تفاوت دوره تحصیلی، بیشتر ناشی از تفاوت سنی دانشجویان در مقاطع مختلف و میزان انتظارات هریک از این مقاطع از فضای خوابگاه است. دانشجویان کارشناسی معمولاً وقت آزاد بیشتری دارند و بیشتر وقت خود را در خوابگاه به تعامل با یکدیگر می‌گذرانند، درحالی‌که دانشجویان تحصیلات تکمیلی بیشتر نیاز به فضای آرامی برای تمرکز و مطالعه دارند. تفاوت قومی، مسئله خاصی بین دانشجویان ایجاد نکرده است؛ به‌جز کردها که بیشتر دوست دارند در کنار یکدیگر زندگی کنند، برای بقیه دانشجویان تفاوت قومیتی هم‌اتاقی‌شان مهم نیست. با وجود این، تفاوت فرهنگی یکی از مسائل مهم در شکل‌گیری رابطه دوستانه ساکنان اتاق است. یکی از موارد تفاوت فرهنگی که می‌تواند موجب دردسر شود، میزان توجه هر فرد به بهداشت فردی و جمعی است. میزان مرتب بودن و تمیز بودن از نظر هر فرد براساس نوع فرهنگ و نحوه جامعه‌پذیری می‌تواند متفاوت باشد. بسیاری از اتاق‌ها قوانین نانوشته‌ای دارند که بیشتر اوقات به آن عمل نمی‌کنند. معمولاً دانشجویان سعی می‌کنند نقش افراد خانواده را به افراد اتاق تعمیم دهند. اگر فردی در یک اتاق دارای کاریزمایی باشد که بتواند نقش مادر را بازی کند، آن اتاق از نظم بیشتری در برقراری قوانین برخوردار است. روحیه جمع‌گرا و فردگرا نیز از عوامل مهمی است که به گرم یا سرد بودن فضای اتاق منجر می‌شود. اگر افراد در این زمینه سنخیت نداشته باشند، معمولاً از وضعیت اتاق در عذاب خواهند بود. معمولاً ساکنان اتاق‌هایی که بیشتر روحیه جمع‌گرا بر آن‌ها حاکم است، رضایت‌مندی بیشتری از زندگی در خوابگاه دارند و این رضایت‌مندی تا حدی است که کمبودهای خوابگاه را قابل تحمل می‌کند.

آدم باید تو خوابگاه از یکسری از خواسته‌های خودش بگذره، اگر اون طرف مقابل هم اینجوری باشه، کوتاه بیاد، می‌شه جلو برد، اما اگر نه، دردرس می‌شه. شده اگر زیاد از خودگذشتگی کنه، وظیفه می‌شه (ارشد، تربیت مدرس).

سال دوم به شدت فردگرایی بود. کاملاً تک‌نفره بود. اون واسه خودش روی تخت با لپ‌تاپ شام می‌خورد من این‌ور با کتابم و اون یکی هم تنها. هیچ چیزیمون مشترک نبود، اما الان یکی از هم‌اتاقی‌های من مثل مامان‌ها می‌مونه، هی تشویق می‌کنه با هم باشیم؛ مثلاً مجبورمون می‌کنه که بریم چایی بذاریم. هر کاری داریم ول کنیم، بیاییم دور هم چایی بخوریم. بعضی‌ها به خاطر خلق و خوشون تک‌نفره هستند، بعضی‌ها هم مثل هم‌اتاقی‌های امسال من، روحیه جمع‌گرایی دارند (کارشناسی، دانشگاه تهران).

یک نکته اینکه نباید بچه‌های گرافیک رو با بچه‌های دیگه بندازن، چون خیلی سخته. اونا معمولاً بچه‌های هنر می‌خوان شب‌ها کار کنند و یه مشکل هم اینه که درس‌های ما خیلی سنگین‌تره. اونا درک نمی‌کنند فکر می‌کنند ما خرخونیم. تو فاز ما نیستند (ارشد، تربیت مدرس).

سال دوم، من لر بودم، ترک داشتیم، کرد داشتیم، فارس داشتیم؛ کرده تصمیم گرفته بود با کردها بره، رفت (اتاقشوعوض کرد) (کارشناسی، تهران).

۳-۴. رابطه با مسئولان

به‌طورکلی در همه خوابگاه‌ها این رابطه دچار چالش است؛ به‌ویژه مسئولان ورود و خروج و مسئولان حضور و غیاب. مسئولان، دانشجویان را ملزم به رعایت قوانین می‌دانند. این الزام قانونی همیشه از طرف دانشجویان پذیرفتنی نیست یا نحوه برخورد مسئولان از نظر دانشجویان غیرمنعطف است؛ به‌گونه‌ای که همیشه دانشجویان را به مقابله با آنان وامی‌دارد. دانشجویان بر این نظرند که مسئولان خوابگاه به اندازه خانواده آنان نتوانسته‌اند شرایط لازم را برای بهبود زندگی آنان در خوابگاه فراهم کنند، درحالی‌که مسئولان چنین ادعایی دارند. مسئولان نیز در اغلب موارد دانشجویان را به عدم مسئولیت‌پذیری و سهل‌انگاری در رعایت قوانین متهم می‌کنند و معتقدند، دانشجویان نتوانسته‌اند با شرایط و قوانین خوابگاه سازش پیدا کنند. به‌نظر می‌رسد که این تفاوت نگاه، ناشی از جایگاه و نقش هرکدام و تفاوت انتظارات هریک از دیگری باشد. مسئولانی که همدلانه‌تر و دلسوزانه‌تر و به‌قول دانشجویان، انسانی‌تر با دانشجویان خوابگاهی رفتار می‌کنند،

غالباً در بین دانشجویان محبوب‌ترند. قدرت بیان و نحوه انتقال مفاهیم از سوی مسئولان به ایجاد ارتباط بهتر با دانشجویان کمک بسزایی می‌کند. اینکه مسئولان خوابگاه شرایط زندگی دانشجویان را درک کنند و بتوانند لحظه‌ای خود را به‌جای دانشجو بگذارند، کافی است. مسئولان خوابگاه، قوانین خوابگاه را اجرا می‌کنند. یکی از این قوانین، قانون محدودیت ورود و خروج دانشجویان است که تقریباً همه دختران مورد مصاحبه از این قانون شکایت دارند؛ هرچند تعدادی از آن‌ها در نهایت معتقدند که این محدودیت به نفع آن‌هاست، اما دیگران بیشتر از این قانون، مایلند در صورت بروز حوادثی خارج از خوابگاه از آن‌ها حمایت شود، یا در صورت وجود این قانون، وجود انعطاف‌پذیری در شرایط خاص را انتظار دارند. آن‌ها از اینکه خوابگاه شبیه مکانی محصور - به‌قول آنان مانند زندان، پادگان، یا بیمارستان - باشد، ناراضی هستند. عده‌ای نیز این مسئله را در مقابل عدم محدودیت زمانی برای پسران، امری تبعیض‌آمیز تلقی می‌کنند و گاهی به اعتراض به این موضوع پرداخته‌اند. این قانون از یک‌سو از طرف بسیاری از خانواده‌ها نه‌تنها محدودیت به‌شمار نمی‌آید، بلکه باعث شده است که با خیال راحت دختر خود را روانه شهر تهران کنند. به‌دلیل وجود این قانون که در پی آن برای دخترانشان امنیت ایجاد شده است، عده‌ای با وجود داشتن توانایی مالی و اطلاع از مشکلات زندگی خوابگاهی، باز هم ترجیح می‌دهند دخترانشان در خوابگاه ساکن باشند، تا اینکه بخواهند برایشان خانه شخصی اجاره کنند.

مسئولان می‌تونن بهتر باشن، باید به کم ارتباطشونو با دانشجویها بهتر بکنن. تو شرایطی مثل ما قرار بگیرن خودشون می‌فهمن که مشکلات ما چیه (کارشناسی، الزهرا).
مسئولین خوابگاه اصلاً انعطاف‌پذیر نیستند. برای جابه‌جایی خیلی سخت‌گیری می‌کنند، با بچه‌ها اصلاً کنار نمیان. برای بچه‌ها مشاوره گذاشتن، اصلاً جاذبه نداره، بره اونجا مشکلاتشو حل کنه، چون نگاه بالا به پایینی دارند. خیلی حالت طلبکارانه دارند؛ به همین خاطر بچه‌ها بهشون مراجعه نمی‌کنند (کارشناسی، بهشتی).

قوانین دیگری نیز در خوابگاه‌های بعضی از دانشگاه‌ها وجود دارد؛ مانند قانون کار در قبال اسکان برای دانشجویان شبانه دانشگاه تهران. دانشجویان شبانه حتی با وجود داشتن پول برای پرداخت هزینه خوابگاه نمی‌توانند از این امکان استفاده کنند، مگر اینکه در خوابگاه، کار دانشجویی انجام دهند. دانشجویان مورد مصاحبه ما به این قانون اعتراض داشتند. آن‌ها مشکلاتی از جمله نداشتن اتاقی مانند دیگران، عدم مطالعه کافی به‌ویژه در زمان امتحانات،

نداشتن زمان کافی برای گذران اوقات فراغت و سرزدن به خانواده را از جمله مشکلات خود عنوان کرده‌اند.

اتاق رو خودمون انتخاب نمی‌کنیم و اتاق‌های تعریف شده‌ای هست برای دانشجویان، کار در قبال ما اسکان و حق انتخابی نداریم (کارشناسی، تهران).

من الان دو ساله تو سلف کار می‌کنم، مشکل مالی ندارم، یعنی مستقل شدم با اینکه خانواده می‌تونن به من پول بدن، ولی نمی‌گیرم. از این لحاظ خوبه، ولی محدودیت داره، چون ما باید ساعت ۶ خوابگاه باشیم، کلی روزهامون می‌سوزه، مخصوصاً تو امتحانات، کلی اذیت می‌شیم، ولی خب خودم انتخاب کردم، چون پولشو می‌خوام (کارشناسی، تهران).

در برخی از خوابگاه‌ها دانشجویان به‌عنوان سرپرست یک ساختمان یا یک راهرو منصوب می‌شوند. بسیاری از دانشجویان از اینکه دانشجویان چنین مسئولیتی داشته باشند، رضایت نداشتند. دلایلی از جمله نداشتن قدرت کافی این دانشجویان برای انجام کارهای مربوط به خوابگاه، مانند رسیدگی به تأسیسات خراب‌شده در مقابل کارمندان که دیگران از آن‌ها حرف‌شنوی دارند، برای این عدم رضایت عنوان شده است. آن‌ها بر این نظر بودند که کارمندان در قبال این کار، پول دریافت می‌کنند و فقط همین وظیفه به عهده‌شان است، درحالی‌که دانشجویان سرپرست، علاوه بر انجام این کار باید به درس خود برسند و در نتیجه نمی‌توانند به اندازه کارمندان به مسائل خوابگاه رسیدگی کنند.

بنابراین، در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت، زندگی در خوابگاه، زندگی با گروه‌های مختلف، سبک زندگی‌های مختلف، اخلاق و رفتارهای مختلف است. دانشجوی ۱۸ ساله کارشناسی از خانواده خود که برای او امن‌ترین جای جهان تلقی می‌شود جدا شده و وارد یک مکان پرچالش و متفاوت از کانون گرم خانواده می‌شود. برای بعضی از دانشجویان، به‌دلیل پیش‌زمینه تربیتی و رشد در خانواده‌های متفاوت، شرایط خوابگاه سخت‌تر و برای برخی دیگر آسان‌تر است. دانشجویان در طول این دوره زندگی با دیگرانی برخورد می‌کنند که لزوماً شبیه آن‌ها نیستند. دانشجویان پس از عبور از یک مرحله پرچالش (و برای عده‌ای غیرقابل‌تصور) برای برقراری ارتباط و تعامل اجتماعی با دیگران راه‌حلی را کشف می‌کنند و در واقع یاد می‌گیرند که چگونه می‌توان با دیگران متفاوت زندگی کرد و با آن‌ها رابطه برقرار کرد. شاید این بزرگ‌ترین ارمان زندگی خوابگاهی باشد.

۴-۴. محیط، شامل مکان، زمان، و برقراری ارتباط با آن

در یک نگاه کلی و تطبیقی، در همه دانشگاه‌ها، مجتمع‌های خوابگاهی مورد مطالعه، در درجه اول براساس سطح تحصیلات دانشجویان، درجه‌بندی شده‌اند. شرایط زندگی خوابگاهی و دسترسی به امکانات با بالا رفتن مقطع تحصیلی بهتر می‌شود؛ به گونه‌ای که در دوره دکتری تعداد هم‌اتاقی‌ها کمتر و امکاناتی مانند سالن مطالعه و دسترسی به اینترنت بهتر است. دانشجویان دکتری معمولاً در خوابگاه سویتی زندگی می‌کنند، اما در بقیه دوره‌های تحصیلی، خوابگاه‌ها از نوع راهرویی هستند و در هر راهرو، چند اتاق به علاوه سرویس بهداشتی عمومی و آشپزخانه مشترک وجود دارد. معمولاً هر ساختمان یک سالن مطالعه دارد. حمام‌ها نیز در بیشتر خوابگاه‌های راهرویی در زیرزمین هر ساختمان قرار دارد. به جز دانشگاه تربیت مدرس، سه مجتمع خوابگاهی دیگر، دارای محوطه اطراف خوابگاه هستند. محوطه‌های خوابگاهی به طور کلی دربرگیرنده فضای سبز، سوپر مارکت، سلف غذاخوری، سالن‌های ورزشی و در برخی از موارد، استخر، دفتر امور خوابگاه‌ها، مرکز بهداشتی، و مرکز مشاوره هستند. البته همه این موارد در همه خوابگاه‌ها به طور یکسانی وجود ندارد.

در خوابگاه‌های راهرویی، اتاق‌ها دست‌کم دارای تخت‌های دوطبقه، کمد و فرش شده با موکت هستند و در مواردی نیز تحریر و قفسه کتاب نیز جزئی از مبلمان اتاق‌های خوابگاه است. در بسیاری از خوابگاه‌های دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد، تعداد افراد هر اتاق بیشتر از ظرفیت پیش‌بینی شده است؛ مثلاً تعداد دانشجویان کارشناسی گاهی شش نفر در یک اتاق است. اتاق‌های خوابگاه از یک سو به دلیل کوچک بودن، نداشتن محلی برای خلوت کردن و حریم شخصی، و همچنین، مشترک بودن وسایل مورد استفاده مانند قفسه، کمد، و میز تحریر، دانشجویان را وادار به همگرایی می‌کند. دانشجویان معمولاً با ورود به اتاق خود سعی می‌کنند قلمرو خود را مشخص کنند. اغلب، کسانی که روحیه فردگرایی بیشتری دارند، تخت‌های بالایی را انتخاب می‌کنند تا دسترسی دیگران به آن سخت باشد. عده‌ای نیز دور تخت خود را با پرده می‌پوشانند تا یک جای نسبتاً دنج و خلوت برای لحظاتی به دست آورند. با مشخص کردن بخشی از اتاق به عنوان منطقه ممنوعه برای دیگران، قلمرو مشخص می‌شود؛ برای مثال، بخشی از قفسه یا بخشی از زیرتخت یا کمد. در برخی اتاق‌ها این روحیه فردگرایی تا حدی پیش می‌رود که افراد، بیشتر اوقات را در تخت خود سپری می‌کنند. همان‌جا غذا

می‌خورند، با لپ‌تاپ خود فیلم می‌بینند و موسیقی را درحالی‌که هدفون در گوش دارند، می‌شنوند و با تذکر شفاهی به دیگران هشدار می‌دهند که وارد حریم شخصی‌شان نشوند. معمولاً در این‌گونه اتاق‌ها رابطه افراد بسیار سرد و غیرصمیمی است. معمولاً این اتاق‌ها برای کسانی که روحیه جمع‌گرا دارند، به جهنم تبدیل می‌شود. برعکس در برخی اتاق‌ها دانشجویان با هم غذا درست می‌کنند، فیلم می‌بینند، خرید می‌کنند، و روحیه جمع‌گرا حاکم است.

ما سه نفر جدا غذا درست می‌کردیم، هرکس برای خودش، بوشهری یه چند لقمه روی تخت خودش می‌خورد، ولی من سفره پهن می‌کردم می‌گفتم بیایید با هم، بوشهری می‌گفت نه من عجله دارم، باید برم. می‌نشست، خیلی کم فقط ماه رمضان می‌اومد. بعضی وقت‌ها با اون خانم کرد با هم سر سفره بودیم، اما اکثر اوقات من تنهایی سفره پهن می‌کردم و تنهایی غذا می‌خوردم (کارشناسی، تهران).

ما سفره که می‌اندازیم هرکسی هرچی داره میاره تو سفره با هم می‌خوریم. بعضی وقت‌ها هم با هم پول می‌ذاریم و غذا درست می‌کنیم، اما معمولاً غذای خوابگاه هست (کارشناسی، بهشتی).

دانشجویان بر این نظرند که خوابگاه، مکانی عمومی است که حریم شخصی در آن معنا ندارد. بسیاری از آن‌ها تخت خود را قلمرو شخصی خود می‌دانند و برای لحظه‌ای تنهایی و دور از هیاهوی خوابگاه به محوطه اطراف خوابگاه پناه می‌برند؛ بنابراین، از نظر دانشجویان داشتن محوطه برای دانشگاه‌هایی مانند تربیت مدرس امری ضروری است. علاوه‌بر این، محوطه سبز با داشتن آلاچیق و بدون محدودیت حجاب می‌تواند محلی برای تفریح‌های فردی مانند قدم زدن یا دورهمی‌های دوستانه و پیک‌نیک در روزهای تعطیل باشد که دانشگاه الزهرا بیشتر از خوابگاه‌های دیگر از این امکان بهره‌مند است.

تو خوابگاه، قلمرو فقط محدوده تخت خودته. من تو اتاقمون زیر تختمو دو تا قسمت کردم که یه قسمت برای خودم هست، یه قسمت برای تخت بالایی است. یه موقع هم که به حریم تجاوز می‌شه، دلخور می‌شم. چند سری وسیله‌های منو برداشتند گم شده، به همین خاطر حساسم (کارشناسی، الزهرا).

خوابگاه به‌صورت مکانیکی طراحی شده. فضایی برای خلوت آدم‌ها وجود نداره. شما می‌خوای با خودت خلوت کنی، هیچ جایی نداری بری، چون اتاق‌ها متراکمه. یک‌سری

از بچه‌ها او مدن پرده کشیدن دور تختشون تا به منطقه امن داشته باشند. راحت باشن (کارشناسی، بهشتی).

من وقتی ناراحتم یا بخوام تنها باشم، می‌رم تو محوطه خوابگاه (کارشناسی، تهران). از نظر دانشجویان، خوابگاه‌ها امنیت بالایی دارند و همین امر باعث شده است که با وجود مشکلات موجود، زندگی در خوابگاه را به زندگی در منزل شخصی ترجیح دهند. خوابگاه، امنیتش مسلماً خیلی بهتر از خانه مجردی است. مخصوصاً اگر داخل دانشگاه باشه، امنیت بالا است. مخصوصاً تو شهر بزرگی مثل تهران (ارشد، الزهرا).

به‌طورکلی زمان‌بندی در خوابگاه دانشجویی تنها به خود فرد مربوط نمی‌شود. عواملی مانند تعداد ساکنان و میزان امکانات موجود، در زمان‌بندی فرد مؤثرند. بر همین اساس، معمولاً صبح روزهای غیرتعطیل، راهروها شلوغ است و دانشجویان برای رفتن به دانشگاه سعی در به‌دست آوردن امکاناتی مانند سرویس بهداشتی دارند. پس از آن در طول روز، خوابگاه سوت‌وکور است. شب‌ها، رفت‌وآمد در آشپزخانه افزایش می‌یابد و معمولاً در روزهای تعطیل، همه ساکنان (به‌دلیل شب‌زنده‌داری تا دیروقت) تا نزدیک ظهر می‌خوابند. پس از آن آشپزخانه شلوغ و دسترسی به اجاق گاز سخت است. اکثر دانشجویان، ایام تعطیل را در خوابگاه سپری می‌کنند. عده‌ای نیز اوقات فراغتشان را با آشنایان، رفتن به کوهنوردی، بازار، یا سینما می‌گذرانند.

۴-۵. احساس تعلق

زمان و مکان، دو عامل مؤثر در ایجاد حس تعلق هستند. کسانی که به‌مدت طولانی‌تری در خوابگاه زندگی کرده‌اند، نسبت به دانشجویان تازه‌وارد یا دانشجویانی که برای مدت کوتاهی قرار است در خوابگاه زندگی کنند، حس تعلق بیشتری به خوابگاه دارند. کسانی که امکانات بیشتری مانند محوطه سبز و اتاقی با فضای گرم و صمیمی دارند نیز تعلق بیشتری به خوابگاه دارند. نوع اتاق (سوییتی یا راهرویی) و تعداد هم‌اتاقی‌ها، رابطه با هم‌اتاقی‌ها، برخورد مناسب مسئولان، رضایتمندی از وضعیت خوابگاه، و محدودیت‌های قانونی، عوامل دیگری هستند که در ایجاد حس تعلق در دانشجویان مؤثر بوده‌اند. این حس تعلق باعث شده است که عده‌ای به اموری مانند نظافت و آراستن اتاق خود اهمیت بیشتری بدهند؛ هرچند اکثر دانشجویان به‌دلیل کمبود امکانات، دلتنگی، نداشتن حریم شخصی و خلوت، و زندگی دسته‌جمعی در یک فضای کوچک، حس تعلق اندکی به خوابگاه دارند.

چون من اکثراً اینجا هستم، به خوابگاه حس تعلق دارم. دوران کارشناسی که فاصله بین شهرمون بیشتر بود، اونجا محل زندگیم شده بود. به تمیزیش حساس بودم، به طراحی اتاق حساس بودم، به اینکه سر موقع ظرف‌ها شسته بشه. هم اتاقی‌های من چون اولین بارشونه اومدن خوابگاه و دوران کارشناسی خوابگاهی نبودن خیلی حس تعلق نداشتن. می‌گن خب یکی دو ماه دیگه تموم می‌شه. من بیشتر برام مهم هست. می‌دونن که گذرا است (ارشد، الزهرا).

من دوست دارم خوابگاه سویییتی باشه که خودمون تمیزش کنیم و متعلق به خودمون باشه. من اگه به خاطر هم‌اتاقی‌هام نبود، دیگه اصلاً نمی‌تونستم بمونم (کارشناسی، تهران).
عده‌ای نیز با وجود همه مشکلات خوابگاه با فضای آن انس گرفته‌اند و خوابگاه را خانه خود به‌شمار می‌آورند. این حس به وضعیت زندگی افراد در خانواده، ارتباط عاطفی با گروه همسالان و هم‌اتاقی‌ها، و سبک زندگی خوابگاهی، که برای گروهی از دانشجویان حس استقلال‌طلبی در برابر شهر و خانه را به ارمغان آورده است، مربوط می‌شود.

فضای خوابگاه مشکل زیاد داره. وسایل تا پوسیده نباشه عوض نمی‌کنند. یعنی انگار اصلاً فضای خوب براشون تعریف نشده. سالن مطالعه افتضاحه، کنار حمام و موتورخونه. وقتی می‌ای ازش بیرون، تا به مدت چیزی نمی‌شنوی. سرویس بهداشتی برای این تعداد کافی نیست و وضعیت غذای سلف خیلی بد، اما بعد از ۴ سال با تمام این سختی‌ها، خوابگاه مثل خونم شده، یعنی وقتی می‌خوام برم شهرم (مشهد) انگار می‌خوام برم مسافرت و وقتی می‌خوام برگردم، حس می‌کنم زندگیم دوباره داره برمی‌گرده روی روال روتین خودش. من به اینجا انس گرفتم (کارشناسی، تهران).

من به خاطر اینکه در خانواده پرجمعیتی بودم، خوابگاه دوست داشتم باشم. خیلی خوشحال بودم. خوابگاه، فضای متفاوتی بود و خودم بودم و فضای خودم (دکتری، مدرس).

تقریباً هیچ‌یک از دانشجویان تمایلی ندارند که پس از فارغ‌التحصیلی به شهرشان برگردند و دلیل آن را آزادی‌ای می‌دانند که زندگی خوابگاهی برایشان فراهم کرده است؛ استقلالی که تا پیش از آن، در کنار خانواده نداشته‌اند. همچنین، نبودن امکانات کافی در شهرشان برای کار کردن و توسعه زندگی آینده‌شان، از دلایل علاقه به ماندن در تهران عنوان شده است.

من دوست ندارم به شهرمون برگردم، چون شهر کوچیکی هست. من ترافیک رو دوست ندارم، ولی دوست دارم کار پیدا کنم و اینجا بمونم (کارشناسی تهران).
از این لحاظ که از طرف خانواده کنترل نمیشی و چارچوب خاصی نداری و راحت هر کاری دوست داری انجام می‌دی، خوبه. همین الان هم می‌خوام برم خونه، غصم می‌گیره، چون این آزادی نسبی که دارم اینجا ارزشمند هست برام و دوست ندارم به خونه برگردم (ارشد، تهران).

درنهایت، دانشجویان ساکن خوابگاه بر این نظرند که زندگی خوابگاهی باعث شده است که آن‌ها نسبت به پیش از این دوره زندگی تغییر کنند و به آدم‌های صبور، سازش‌پذیر، و مستقلی تبدیل شوند؛ تعاملات اجتماعی‌شان بیشتر شود و با فرهنگ‌ها، خلقیات، و رفتارهای دیگران آشنا شوند. عده‌ای نیز معتقدند، زندگی خوابگاهی آنان را برای زندگی مستقل آماده کرده، به آن‌ها مدیریت مالی آموخته، و سبب آشنایی‌شان با سختی‌های زندگی شده است.

من از خوابگاه یاد گرفتم که رو پای خودم وایسم و مشکلاتم رو خودم حل کنم. بتونم با تنهایی‌هام کنار بیام و تو تنهاییم هرکسی رو وارد نکنم (کارشناسی، تهران).
مدیریت پول رو یاد گرفتم، این طور که یک‌سری چیزها رو در اولویت قرار بدم. رفتار با دیگران رو یاد گرفتم که یا سکوت کنم یا رد شم (کارشناسی، تهران).
من یاد گرفتم که اگه حقم رو خوردند، ساکت نشینم، البته اگه بفهمم که بحث با اون آدم حماقته می‌گذرم (کارشناسی، تهران).

می‌تونم تو آینده به زندگی رو اداره کنم، یعنی یک حالتی بهت یاد می‌ده که یکم از حالت خودم‌محور بودن دریایی (کارشناسی، تهران).
رابطه و سرمایه اجتماعی اون چیزی هست که من به‌دست آوردم (کارشناسی، تهران).
از موقعی که اومدم خوابگاه، صبر و تحملم زیاد شده. باید مدارا بکنم، چون اخلاقیات بالأخره متفاوت است، باید مدارا کرد. شناختن نسبت به رفتار آدم‌ها بیشتر شد (الزهر).

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی روابط انسانی، مکانی، و زمانی در خوابگاه دختران، یک تصور کلی را در مورد شرایط فردی و اجتماعی در ذهن ایجاد می‌کند: خوابگاه (دختران) مکانی تقریباً عمومی و در

مدت زمانی کوتاه (دو تا ۷ سال) محلی برای اسکان دانشجویان است. در این مدت کوتاه، تعاملاتی که بین افراد شکل می‌گیرد و رابطه‌ای که به فضا معنا می‌بخشد، در ایجاد حس تعلق به خوابگاه مؤثرند. اینکه اولاً تا چه حد یک فضای واقعی و تعاملات ایجاد شده با ایدنال‌های فرد منطبق یا از آن دور باشد، ثانیاً شرایط زندگی جدید، تا چه حد نیازهای فرد را برآورده کند، و ثالثاً فرد چه میزان بتواند خودش را با شرایط جدید سازگار کند، همگی زندگی خوابگاهی را برای دانشجو مطلوب یا نامطلوب می‌کند. هرچه میزان رضایت افراد بیشتر باشد، حس تعلق به خوابگاه نیز بیشتر خواهد بود. با افزایش حس تعلق به خوابگاه، افراد برای بهتر شدن وضعیت خود بیشتر تلاش خواهند کرد.

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که میزان حس تعلق در بین ساکنان خوابگاه، براساس عوامل مختلفی متفاوت است. عوامل انسانی، مکانی، و زمانی در شکل‌گیری حس تعلق به خوابگاه مؤثر بودند. عوامل انسانی در رابطه فرد با هم‌اتاقی‌هایش و مسئولان خوابگاه خلاصه می‌شود. عوامل مهمی در شکل‌گیری رابطه هم‌اتاقی‌ها مؤثرند که عبارتند از: رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، فرهنگ و نوع جامعه‌پذیری افراد، سن، ویژگی‌های فردی مانند درون‌گرا و برون‌گرا بودن فرد، و به میزان بسیار اندکی قومیت، در نوع رابطه و کنش بین ساکنان یک اتاق مؤثر هستند. در صورتی که این عوامل باعث ایجاد تعاملات مثبت شوند، حس زندگی روزمره در اتاق، بهتر و در نتیجه، حس تعلق، بیشتر است و برعکس. در مورد رابطه دانشجویان با مسئولان نیز این نتیجه به دست آمد که تقریباً هیچ‌کدام رضایتی از دیگری ندارند. همیشه یک جبهه‌گیری و چالش در این مورد دیده می‌شود که ناشی از برآورده نشدن انتظار هریک از دیگری است؛ انتظاری که هیچ‌گاه از سوی هیچ طرفی برآورده نشده است. به نظر می‌رسد، دلیل این عدم رضایت دانشجویان، محدودیت‌ها و قوانینی است که پاسخ‌گوی نیازهای آن‌ها نیست و دلیل وضع قوانین، برای دانشجویان قانع‌کننده نیست. یکی از این قوانین، محدودیت ورود و خروج برای دختران ساکن خوابگاه است. اگرچه شرایط اجتماعی و فرهنگی جامعه باعث وضع چنین قوانینی شده است و در نهایت، در صورت نبودن چنین محدودیت‌هایی بسیاری از دختران، حق ادامه تحصیل در دانشگاه دور از خانه‌پذیری را نداشته باشند، اما دانشجویان دختر بر این نظرند که خوابگاه با چنین محدودیت‌هایی، آزادی آنان را محدود کرده و به مکانی شبیه بیمارستان یا زندان با نظارت شدید تبدیل شده است. همین حس محدودیت

و تحت نظارت بودن باعث شده است که دانشجویان، خوابگاه را مکانی دوست‌داشتنی و صمیمی ندانند و در نتیجه، در کاهش حس تعلق آنان مؤثر بوده است. با این حال، همه دانشجویان از امنیت خوابگاه کاملاً راضی هستند. درست است که این امنیت نیز از سیستم‌های شدید کنترلی ناشی شده است و امنیت، یک مؤلفه مهم در ایجاد حس تعلق است، اما به دلیل احساس محدودیتی که در مقایسه با دانشجویان پسر در ذهن ایجاد کرده است، در نگاه نخست، حس نمی‌شود.

حس تعلق به خوابگاه به‌عنوان یک مکان در یک فرایند اجتماعی و در درون ارتباطات اجتماعی شکل می‌گیرد (استدمن، ۲۰۰۳، ۷۲)؛ بنابراین، براساس استدلال رلف^۱ (۱۹۷۶، ۵۵)، در جریان زندگی روزمره فرد در خوابگاه و گذران زمان (روز و شب، ایام تعطیل، و غیرتعطیل) و تعامل فرد با اتاق، تخت، محوطه، و سایر مکان‌ها، حس تعلق شکل می‌گیرد. خوابگاه به دلیل اینکه عرصه‌ای نیمه‌عمومی است، با خانه شخصی متفاوت است. در خوابگاه، حریم خصوصی افراد شعاع کمتری دارد. هرچه حریم خصوصی افراد تنگ‌تر باشد، حس تعلق نیز کاهش خواهد یافت. هرچند انسان گاهی نیازمند کاهش شعاع حریم خصوصی و به اشتراک گذاشتن احساساتی مانند غم غربت با دیگران (هم‌اتاقی‌ها) است، اما داشتن یک قلمرو شخصی و جایی برای خلوت کردن با خود نیز از نیازهای هر فردی است که به ندرت در خوابگاه به دست می‌آید. ویژگی‌های اخلاقی مانند درون‌گرا یا برون‌گرا بودن، یا حتی تفاوت فرهنگی، در میزان شعاع حریم شخصی افراد تأثیرگذار هستند؛ بنابراین، متناسب با این تفاوت، برآورده شدن نیاز افراد در خوابگاه، متفاوت است و در نتیجه، تأثیر متفاوتی دارد. عده‌ای تمام خوابگاه را از آن خود تصور می‌کنند و گروهی نیز از خوابگاه، فقط تختشان را قلمرو شخصی خود می‌دانند. عوامل فضایی، از جمله راهرویی یا سویتی بودن خوابگاه، در افزایش شعاع قلمرو شخصی مؤثر هستند. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که میزان رضایت و در نتیجه، حس تعلق افرادی که در خوابگاه سویتی زندگی می‌کنند، نسبت به ساکنان خوابگاه راهرویی، بیشتر است. یکی دیگر از فضاهایی که افراد می‌توانند در آن با خود خلوت کنند، محوطه خوابگاه است. رضایت دانشجویان ساکن در خوابگاه‌هایی مانند دانشگاه الزهرا که محوطه خوابگاهی بزرگ‌تر و مجهزتری دارند، بیشتر از بقیه خوابگاه‌ها است.

نتایج پژوهش ما نشان می‌دهد که با وجود تمام مشکلات زندگی در خوابگاه، بسیاری از دانشجویان دختر در پایان تحصیل خود دوست ندارند به شهر و دیار خود بازگردند، زیرا این شیوه زندگی نوعی استقلال را برایشان به‌ارمغان آورده است. در حال حاضر خوابگاه دانشجویی تقریباً تنها محلی است که دختران، زندگی با همسالان خود را تجربه می‌کنند؛ زندگی با همسالانی که فرهنگ متفاوتی دارند و از شهر، روستا، یا قومیتی متفاوت آمده‌اند. تا پیش از آن، دختران یا در خانه پدری، زیر نظر پدر زندگی می‌کردند، یا ازدواج می‌کردند و باید با شوهرشان سازگار می‌شدند. زندگی خوابگاهی، یکی از موقعیت‌های انگشت‌شمار عاری از نظارت مستقیم مردانه در زندگی دختران است؛ از این رو، شاید بزرگ‌ترین ویژگی زندگی در خوابگاه برای دانشجویان دختر، رسیدن به استقلالی باشد که دستیابی به آن در کنار خانواده، بسیار دشوار است. زندگی در یک شهر غیربومی و دور از خانواده و انجام کارهای شخصی بدون کمک دیگران، تجربه ویژه‌ای است که در عین حال مسائل خاص خود را نیز به همراه داشته است. موارد دیگری مانند زندگی در کلان‌شهر تهران و کوچک بودن شهر مبدأ دانشجویان، نبودن امکانات و شرایط شغلی مناسب در شهرشان، و عدم استقلال کافی در شهر محل زندگی‌شان، عواملی هستند که دانشجویان را وادار به ماندن می‌کنند؛ به گونه‌ای که برخی از آن‌ها حاضرند به‌ازای داشتن یک تخت، برای دانشگاه کار کنند و در شرایط سختی زندگی کنند، ولی به شهرشان برنگردند.

خوابگاه به‌عنوان بخشی از فضای دانشگاه باید بتواند با ایجاد حس تعلق، دلبستگی، و آرامش، به اهداف تعلیم و تربیت و آموزش کمک کند. این درحالی است که برای تعداد زیادی از ساکنان خود به عامل اضطراب و تنش تبدیل شده است. شرایط نامطلوب از نظر بسیاری از دانشجویان دختر ساکن خوابگاه تأثیر منفی‌ای بر فعالیت‌های درسی آن‌ها گذاشته است؛ تاجایی که عده‌ای از دانشجویان را وادار به ترک تحصیل کرده یا باعث افت تحصیلی آن‌ها شده است. از سوی دیگر، خوابگاه به‌دلیل اینکه می‌تواند در ذیل مکان‌های دیگر دانشگاه، عرصه‌ای آموزشی تلقی شود، برای دانشجویان دختر جوانی که دور از خانواده، زندگی مستقلی پیشه کرده‌اند تا حد زیادی توانسته است آموزش زندگی بدهد و بر توسعه روابط اجتماعی آنان تأثیرگذار باشد.

ارائه راهکارهای عملی و کاربردی

در سطح کلان می‌توان راهکارهای زیر را پیشنهاد داد:

۱. توسعه متوازن امکانات در شهرهای ایران و تمرکززدایی از پایتخت؛ به‌طورکلی، تمرکز تعداد زیادی از دانشگاه‌های معتبر ایران در شهر تهران، باعث سرازیر شدن جمعیت دانشجویی به این شهر می‌شود. علاوه بر این، این دانشجویان به دلیل توسعه نامتوازن امکانات در شهرهای کوچک و تمرکز امکانات در شهر تهران، پس از پایان تحصیل مایل نیستند به شهر خود بازگردند؛ بنابراین، یکی از راهکارهای کلان، توسعه متوازن امکانات در همه شهرهای کشور است. وزارت علوم نیز در راستای این هدف می‌تواند از تمرکز دانشگاه‌های معتبر در شهر تهران بکاهد و امکانات و شرایط دانشگاه‌های دیگر را افزایش دهد تا دانشجویان بومی هر شهر بتوانند در شهر محل زندگی خود تحصیل کنند. در این صورت، میزان علاقه‌مندی به تحصیل در تهران کمتر شده و خوابگاه‌ها نیز جمعیت قابل قبول و متناسب با ظرفیت واقعی خود را اسکان خواهند داد.

۲. کاهش تعداد ساکنان هر اتاق، یکی از راه‌حل‌هایی است که می‌تواند بسیاری از مشکلات اجتماعی خوابگاه را کاهش دهد. فضا و امکانات پیش‌بینی شده‌ای مانند دستشویی و حمام، آشپزخانه و رختسوی‌خانه برای این تعداد دانشجوی کافی نیست. تعداد پیش‌بینی شده برای مساحت هر اتاق، کمتر از تعداد واقعی ساکنان هر اتاق است؛ به‌ویژه در دوره کارشناسی، این مورد بیشتر به چشم می‌خورد. از آنجاکه افزایش زیربنا و مساحت و امکانات، نیازمند بودجه زیادی است، بنابراین باید به‌طورکلی از پذیرش تعداد زیاد دانشجویان غیربومی پرهیز کرد. تعداد دانشجویان پذیرفته شده باید با ظرفیت و امکانات خوابگاه‌ها همخوانی داشته باشد.

۳. همان‌گونه که نتایج پژوهش‌های دیگر و همچنین این پژوهش نشان داده‌اند، فضا و نحوه طراحی آن می‌تواند سبب افزایش رضایتمندی در خوابگاه شود؛ به‌عنوان مثال، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که از نظر دانشجویان، خوابگاه سوییتهی بهتر از خوابگاه راهرویی است؛ بنابراین، هنگام ایجاد خوابگاه‌های جدید این نکته می‌تواند مدنظر قرار گیرد.

همچنین در سطح خرد و برای کاهش مشکلات زندگی خوابگاهی می‌توان از راه‌حل‌هایی که نیازی به بودجه زیادی ندارند، استفاده کرد:

۱. براساس نتایج این پژوهش، یکی از معضلات دانشجویان ساکن یک اتاق، هم‌اتاقی‌های

غیرهم‌سنخ است. برای کاهش این مشکل، پیش از ورود افراد به هر اتاق می‌توان برنامه‌ریزی، و انتخاب هم‌اتاقی‌ها را مدیریت کرد؛ به این ترتیب که در ابتدای ورود دانشجویان به خوابگاه، یک شب همه افراد در یک مکان متمرکز مانند سالن ورزشی یا نمازخانه اسکان داده شوند، بین آن‌ها فرم‌هایی توزیع شود که ویژگی‌های عمومی‌شان از جمله مشخصات خانوادگی، رشته تحصیلی، علاقه‌مندی‌ها، و مواردی از این قبیل تعیین شود. براساس نتایج این فرم‌ها می‌توان نقشه توزیع انسانی یک خوابگاه، یک راهرو، و یک اتاق را طراحی کرد. همچنین، با اسکان این دانشجویان در شب اول به صورت متمرکز، کسانی که از نظر اخلاقی شبیه‌ترند، فرصت دارند که یکدیگر را پیدا کنند و به آن‌ها این اجازه داده می‌شود که هم‌اتاقی خود را برگزینند.

۲. انعطاف‌پذیری در بعضی قوانین مانند قانون محدودیت ورود و خروج راهکار دیگری می‌تواند باشد. هرچند زمان ورود و خروج برای دانشجویان دختر یک محدودیت تلقی می‌شود و تقریباً همه آن‌ها از این قانون ابراز نارضایتی می‌کنند، اما برای خانواده‌هایشان مایه آرامش خاطر است. با این حال می‌توان با اندکی انعطاف‌پذیری، میزان نارضایتی دانشجویان را کاهش داد. مسئولان ورود و خروج می‌توانند رفتار بهتری با دانشجویان داشته باشند و به جای تهدید، این حس را ایجاد کنند که اگر مشکلی برای آن‌ها پیش بیاید، کسی هست که از آن‌ها حمایت کند. افزون‌بر این، اضافه کردن برخی امکانات مانند سوپرمارکت، دستگاه فتوکپی، خشکشویی، درمانگاه، سالن غذاخوری، و... در محوطه خوابگاه، میزان مراجعه به خارج از محوطه خوابگاه را کاهش می‌دهد و در نتیجه، دانشجویان نیازی به خروج از محوطه نخواهند داشت. البته برخی مجتمع‌ها این امکانات را دارند؛ به عنوان مثال، دانشگاه الزهرا تا حد زیادی توانسته است این امکانات را (به جز درمانگاه و سالن غذاخوری) برای دانشجویان فراهم کند.

۳. بهتر است برای جلوگیری از بی‌نظمی در خوابگاه، قوانین خاصی تعیین شود. به عنوان مثال، وجود قانون خاموشی اتاق‌ها در یک ساعت مشخص در طول هفته می‌تواند به منظم شدن خواب دانشجویان کمک کند. البته پیش از اجرای این قانون باید زیرساخت‌هایی فراهم شود تا دانشجویانی که مایلند در طول شب درس بخوانند، بدون مزاحمت برای ساکنان دیگر اتاق، امکان بیدار بودن را داشته باشند؛ مثلاً اضافه کردن یک چراغ مطالعه بالای تخت هر دانشجو یا وجود سالن مطالعه در هر راهرو می‌تواند این امکان را برای دانشجویان فراهم کند.

۴. در طراحی فضا می‌توان موارد بسیار ساده‌ای را به کار برد و خوابگاه را به یک محیط

اجتماعی مطلوب تبدیل کرد؛ به عنوان مثال، اضافه کردن یک میز و چند صندلی در آشپزخانه هر راهرو، این امکان را فراهم می‌کند که دانشجویان بتوانند دور هم غذا بخورند. اگر اضافه کردن میز غذاخوری به هر اتاق امکان‌پذیر نیست، میز غذاخوری در هر آشپزخانه نه هزینه زیادی دارد و نه نیازمند فضای بزرگ‌تری است. این میز، محلی برای ایجاد همگرایی جمعی است و قابلیت آن را دارد که واگرایی و فردگرایی را در خوابگاه کاهش دهد و از این طریق دانشجویان با دوستان خود ارتباط برقرار می‌کنند، جشن‌های کوچکی دور هم برگزار می‌کنند و فضای صمیمی‌ای ایجاد می‌شود، نظاره‌گر آشپزی اقوام دیگر خواهند بود، احساس تعلق بیشتری به فضای خوابگاه خواهند کرد، و همچنین، برای هم‌اتاقی‌هایشان که مایل به مطالعه در اتاق مطالعه هستند فرصتی فراهم می‌کنند.

سپاسگزاری

این مقاله با حمایت مالی پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم انجام شده است که از این حمایت کمال تشکر و قدردانی را دارم. همچنین، از خانم‌ها رباب صادقی نژاد و معصومه قدیری که در انجام کار میدانی پژوهش کمک کرده‌اند، تشکر و قدردانی می‌کنم.

منابع

- آلتمن، ایروین (۱۳۸۲). محیط و رفتار اجتماعی: خلوت، فضای شخصی، قلمرو و ازدحام (مترجم: علی نمازیان). تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی. تاریخ اصل اثر ۱۹۷۵.
- ابراهیم آبادی، حسین؛ کاظمی، عباس؛ صدیقیان بیدگلی، آمنه؛ اصغری، فیروزه؛ نجاتی حسینی، سید محمود؛ صمیم، رضا؛ رحمانی، جبار؛ و حبیب‌پور، کرم (۱۳۹۶). مطالعات فرهنگی و اجتماعی کلاس درس دانشگاهی. تهران: پژوهشکده مطالعات اجتماعی و فرهنگی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- اخوت، احمد (۱۳۷۱). دستور زبان داستان. اصفهان: نشر فردا.
- آزاده، منصوره اعظم؛ و مشتاقیان، مرضیه (۱۳۹۲). دشواری‌های بازگشت به مبدا مهاجرت: جدایی فرهنگی، طرد و بهزیستی. مسائل اجتماعی ایران، ۱(۱)، ۶۰-۳۷. doi: 10.18869/acadpub.jspsi.6.1.37
- بهبهانی، آرزو؛ علی آبادی، محمد؛ سامانی، سیامک؛ و پورنادری، حسین (۱۳۹۰). طراحی خوابگاه‌های جدید بر اساس ترجیحات دانشجویان در ابعاد معماری و روانشناسی محیطی. روانشناسی معاصر، ۱(۱)، ۶۸-۵۹.
- پروین، ستار (۱۳۹۶). چالش‌های زندگی دانشجویی در خوابگاه‌های خودگردان در شهر تهران (با تاکید بر آسیب‌های اجتماعی). فصلنامه بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۷(۲)، ۳۳۸-۳۱۱. doi: 10.22059/IJSP.2016.63800
- توسلی، غلام‌عباس (۱۳۷۶). نظریه‌های جامعه‌شناسی (چاپ چهارم). تهران: انتشارات سمت.
- تولن، مایکل (۱۳۹۳). روایت‌شناسی: درآمدی زبان‌شناختی-انتقادی (مترجم: سیده‌فاطمه علوی، و فاطمه نعمتی). تهران: سمت.
- حیدری، علی‌اکبر؛ مطلبی، قاسم؛ و نکویی مهر، فاطمه (۱۳۹۳). بررسی نحوه ارتباط میان دو مفهوم حس مکان و دلبستگی به مکان در خوابگاه دانشجویان. نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، ۱۹(۱)، ۲۲-۱۵. doi: 10.22059/jfaup.2014.55372
- حیدری، علی‌اکبر؛ و عبدی‌پور، زهرا (۱۳۹۴). ارزیابی نقش خلوت در ارتقای دلبستگی به مکان در خوابگاه‌های دانشجویی. نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، ۲۰(۴)، ۸۶-۷۳. doi: 10.22059/jfaup.2016.59674
- جهانگیری، جهانگیر؛ ابوترابی زارچی، فاطمه؛ تنها، فاطمه؛ و ابوترابی زارچی، حمیده (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین رضایت از زندگی خوابگاهی و از خودبیگانگی دانشجویان دختر خوابگاهی (مطالعه موردی: دانشگاه اصفهان). مجله زن در فرهنگ و هنر، ۴(۴)، ۱۰۶-۸۹. doi: 10.22059/jwica.2012.29141
- رضا سلطانی، پروانه؛ قنبری خانقاه، عاطفه؛ و مریدی، مریم (۱۳۹۳). مقایسه کیفیت زندگی مرتبط با سلامت در دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی. مجله پرستاری و مامایی جامع‌نگر، ۲۴(۷۴)، ۴۵-۳۸.
- زانر، لیبلا؛ و قائد محمدی، محمدجواد (۱۳۹۱). مشکلات اجتماعی تحصیلی دانشجویان دختر (۲۹-۱۸ ساله) ساکن خوابگاه دانشگاه‌های آزاد اسلامی منطقه ۱۲ از دید خود دانشجویان. فصلنامه پژوهش‌های اجتماعی، ۱۸(۱)، ۱۷۹-۲۰۸.

سعیدی، علی اصغر؛ و اسماعیل زاده، خالد (۱۳۸۹). بررسی مسائیل و مشکلات خوابگاه‌های دانشجویان دختر دانشگاه‌های دولتی در شهر تهران. فصلنامه زن و بهداشت، ۱(۱)، ۸۸-۴۳.

شاکری اسکی، شکوه؛ و لیتکوهی، ساناز (۱۳۹۳). اختلافات فرهنگی عاملی تاثیرگذار بر ترجیحات محیطی دانشجویان نسبت به فضای خوابگاه (نمونه موردی، ایران و قبرس). نشریه علمی پژوهشی انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، ۸، ۱۱-۱.

علمداری، مریم؛ عشرتی، پرستو؛ و دولابی، پویا (۱۳۹۴). زمینه‌سازی پایداری اجتماعی خوابگاه دانشجویی با رویکرد روانشناسی محیط (محور مردم و پایداری اجتماعی). اولین کنفرانس تخصصی معماری و شهرسازی ایران (۱۳۹۴)، شیراز، موسسه عالی علوم و فناوری حکیم عرفی شیراز.

میاحی، مانده؛ و رهایی، امید و لاری بقال کیانوش (۱۳۹۲). تحلیل تاثیر حس مکان در بالا بردن کیفیت زندگی در خوابگاه نمونه موردی مجتمع خوابگاهی خواهران دانشگاه شهید چمران اهواز. همایش معماری پایدار و توسعه شهری (۱۳۹۲)، بوکان، شرکت سازه کویر.

نیازی، شهرزاد؛ و باباصفیری، علی اصغر (۱۳۹۰). تحلیل ساختاری داستان نل و دمن فیضی دکنی. فصلنامه علمی پژوهشی نقد ادبی، ۴(۱۴)، ۲۱۷-۱۸۷.

هارلند، ریچارد (۱۳۹۳). درآمدی تاریخی بر نظریه ادبی از افلاطون تا بارت (مترجم: علی معصومی، و شاپور جورکش). تهران: چشمه. (تاریخ اصل اثر ۱۳۷۸).

Altman, I., & Low, S. M. (Eds.). (1992). *Place attachment*. Springer, Boston, MA. doi: 10.1007/978-1-4684-8753-4

Jorgensen, B. S., & Stedman, R. C. (2001). Sense of place as an attitude: Lakeshore owners attitudes toward their properties. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 233-248. doi: 10.1006/jevp.2001.0226

Low, S. M. (1992). Symbolic ties that bind. *Place Attachment*, 165-185. doi: 10.1007/978-1-4684-8753-4_8

Low, S. M., & Altman, I. (1992). Place attachment. *Place Attachment*, 1-12. doi: 10.1007/978-1-4684-8753-4_1

Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. Pion, London. doi: 10.4135/9781446213742.n6

Seamon, D., & Sowers, J. (1976). *Place and placelessness in Key Texts in Human Geography*. SAGE Publications. doi: 10.4135/9781446213742.n6

Rapoport, A. (1967). Escape from paradox. *Scientific American*, 217(1), 50-56. doi: 10.1038/scientificamerican0767-50

Stedman, R. C. (2003). Sense of place and forest science: Toward a program of quantitative research. *Forest Science*, 49, 1-8.

Sommer, R. (1963). Personal space. In *Encyclopedia of Human Relationships*. doi: 10.4135/9781412958479.n396